

Sobre la presència de *Podarcis muralis* (Laurenti, 1768) a baixa alçada a la Selva (Girona) i altres poblacions relictas de rèptils en vies de desaparició

Oscar ARRIBAS¹ i Xavier RIVERA²

¹ iberolacerta65@hotmail.com

² xavirivera@yahoo.es

RESUM

Es presenten localitzacions a baixa alçada de sargantana roquera *Podarcis muralis* (Laurenti, 1768) per a la comarca de la Selva (Girona, NE Ibèric) i del aparent declivi d'aquestes poblacions aïllades (al límit de la seva àrea de distribució) conseqüència de l'alteració del seu hàbitat. Es fa un repàs d'altres espècies de rèptils a Catalunya que mantenen o mantenien poblacions amb aquesta mateixa problemàtica, amb especial menció del cas de *Zamenis longissimus*.

PARAULES CLAU: Sargantana roquera; *Podarcis muralis*; *Zamenis longissimus*; poblacions relictas; límit de distribució; extincions locals; rèptils.

ABSTRACT

Lowland localities of Wall lizard *Podarcis muralis* (Laurenti, 1768) in La Selva district (Girona, NE Iberian Peninsula) are presented. This kind of isolated and extreme localities, in the boundaries of their distribution area are vanishing due to habitat destruction. A review of other reptile species in Catalonia that maintain or maintained populations in this same situation is done, with special account to the case of *Zamenis longissimus*.

KEY WORDS: Common Wall Lizard; *Podarcis muralis*; *Zamenis longissimus*; relict populations; species limits; local extinctions; Reptiles.

RESUMEN

Se dan a conocer localidades inéditas a baja altura de lagartija roquera *Podarcis muralis* (Laurenti, 1768) en la comarca de La Selva (Girona, NE Ibèric) y de cómo parecen estar desapareciendo estos núcleos aislados al límite de su distribución debido a la alteración de su hábitat. Se repasan otras especies de reptiles de Cataluña que mantienen o mantenían poblaciones con esta misma problemática, especialmente el caso de *Zamenis longissimus*.

PALABRAS CLAVE: Lagartija roquera; *Podarcis muralis*; *Zamenis longissimus*; poblaciones relictas; límite de distribución; extinciones locales; reptiles.

La sargantana roquera (*Podarcis muralis*) es troba des de gairebé el nivell del mar, prop de la desembocadura de la Tordera (als municipis de Palafolls, Tordera i Blanes, localitat aquesta darrera de la que sembla haver desaparegut), fins alçades superiors als 2400 m (Portarró d'Espot, a Aigüestortes). En tot tipus d'hàbitats a la mitja muntanya. Roques, talussos, construccions humanes, amb la condició de que tinguin suficients refugis que condicionen la seva densitat. A baixa alçada, selecciona ambients humits (RIVERA *et al.*, 2011).

Si bé l'espècie es comuna a les muntanyes de les Guilleries, Collsacabra i el Montseny, normalment es troba localitzada a mitjana alçada, i baixa a cotes inferiors a favor del microclima humit a la vora de cursos d'aigua. Per exemple al Montseny, on resulta comuna a alçades mitjanes-altes (talussos i roques de la fageda, avetosa i parts alpinitzades), però on també és present a cotes inferiors a la vora dels rius, com per exemple la riera de Gualba, on al Parc Forestal del RACC baixava fins a només 217 m (obs. prop.). D'aquesta localitat, tenim anotades almenys dues observacions dels anys 80 del passat segle (setembre de 1982: 2 mascles, 1 femella i 2 immadurs; 1-V-1983: 2 mascles i 1 femella) sempre envoltades de *Podarcis liolepis* més lluny de l'aigua i en un nombre més petit. Dades de posta a meitat d'abril (18-V-83: 4 ous). Exemplars d'aquesta població es troben conservats a la Universitat de Salamanca i inclosos a l'estudi de PÉREZ-MELLADO & GALINDO-VILLARDÓN (1986).

Tal com s'ha assenyalat a dalt, la presència d'aquesta espècie al Baix Tordera és ja coneguda. Assenyalada per J. Figuerola en 1986 (in LLORENTE *et al.*, 1995) i més recentment es poden trobar fotografies i noves dades d'aquestes poblacions vinculades a zones inundables properes al riu, publicades pel col·lectiu ORCHIS NATURALISTES (2007; 2008).

La present nota es per donar a conèixer que l'espècie també habitava zones de la plana de la Selva (no s'ha tornat a localitzar en els darrers 15 anys). A l'abril de l'any 2000 diversos exemplars (almenys 2 mascles i una femella fotografiats) (Figura 1) van ser observats a Riudarenes (la Selva) en un camí al llindar d'un bosc (pinassa, alzina i roure martinenc) amb conreus,

força humit, amb un substrat de sauló i a només 94 m d'alçada [coord. 41° 49' 11.88" N; 2° 42' 06.16" E]. En algunes visites esporàdiques a la zona de l'any 2000 ençà, no s'han tornat a trobar aquestes sargantanes, mentre que *Podarcis liolepis* (Boulenger, 1905), *Timon lepidus* (Daudin, 1802) i *Psammotromus algirus* (Linnaeus, 1758) continuen sent comuns a la zona.

Similars poden resultar els casos de dues observacions a la mateixa comarca de la Selva, una prop de la riera de Santa Coloma, al terme municipal de Massanes, a aproximadament uns 60 m.s.n.m. (U.T.M.: 31T DG7224), on l'any 1983 es va observar un mascle adult de *P. muralis*, però en posteriors prospeccions més recents només s'han trobat *P. liolepis*. L'altre observació es localitza a la riera d'Arbúcies, al terme de Sant Feliu de Buixalleu, per sobre d'uns 100 m.s.n.m., on el 3 de setembre de 1986, es van detectar diversos exemplars de *P. muralis* (U.T.M.: 31T DG6623).

És possible que l'espècie estigués més estesa en períodes més humits del passat i quedés progressivament més aïllada, per una banda en pujar en alçada, i per altra, acantonada a les rodalies dels cursos d'aigua en aprofitar el microclima més suau i ombrívol. Les darreres poblacions de la plana, en llocs humits, haurien minvat com un toll que s'asseca fins a desaparèixer, encara que no es pot descartar que sobrevisquin encara en algun lloc de la Selva.

Altres espècies d'afinitats centreeuropees que es troben en general a Catalunya restringides a contrades a una certa alçada, apareixen encara o apareixien fins a temps recents a baixa alçada, tal i com es troben en altres parts de la seva àrea de distribució (p. ex. al Cantàbric). Un exemple és el Lluert *Lacerta bilineata* Daudin, 1802, que apareix aïllat als Aiguamolls de l'Empordà, o la serp d'Esculapi *Zamenis longissimus* (Laurenti, 1768), de la qual es conserva un exemplar descrit i figurat en MALUQUER (1917) de Santa Coloma de Gramenet i de la que tenim a més testimoni força versemblant de la seva presència relict a la desembocadura del Besòs (Sant Adrià del Besòs), prop del camp de la Bota, a començament dels anys 80 del darrer segle (R. Duro, *com. pers.*) amb vegetació ruderal i de ribera, encara conservada fins fa unes dècades, i de les que solament es mantenen uns quants peus d'om *Ulmus minor*, entre la Ronda i les vies del ferrocarril. D'aquesta antiga vegeta-

ció de ribera actualment gairebé solament queda el nom del veí barri barceloní de “la Verneda”. MARJANEDAS (1987) descriu l'antiga vegetació de la llera del Besòs (de tota la plana del Bon Pastor, Baró de Viver, etc, i dels torrents de Sant Andreu, Parellada, Pujoler i del camí de Santa Coloma, així com de la riera d'Horta) amb abundants salzes, àlbers, freixes, pollancre, verns i oms, que ombrejàvem un sotabosc dens i herbaci. De fet el nom del riu Besòs (*Baetulo flumen*: citado por Pomponi Mela “*parva flumina Baetulo iuxta Iovis montem*” =petit riu Baetulo al costat del mont de Júpiter (Montjuïc)) deriva de betula, bedoll o d'algun arbre similar, com a testimoni dels esmentats boscos de ribera (CEPAS *et al.*, 1997).

Per totes aquestes espècies, com per *P. muralis* és la humitat (preservada pel microclima de la vegetació) el factor limitant a la seva presència. Quan la vegetació natural es degrada, encara

que continuï existint aigua, la humitat ambiental s'esvaeix i amb ella les espècies higròfiles.

La presència holocena més cap al sud d'espècies actualment de muntanya o que no ultrapassaven del Montseny i Montnegre es troba testimoniada en jaciments com el de la Cova de Can Sadurní (Begues, Barcelona; Neolític antic fins a època Iberoromana) on apareixen *Clethrionomys glareolus*, *Microtus agrestis*, *Martes martes* i *Micromys minutus* (aquest darrer avui en dia no passa del vessant nord de l'Albera). Altres, com *Sorex minutus* presenten una notable discontinuïtat i una població relict a la serra de Prades (ARRIBAS, 2004).

La comparació amb dades reals històriques (no inferències especulatives) permeten constatar els canvis en les àrees de distribució de les espècies més restringides, canvis que reflecteixen més la desaparició del microhàbitat (per degradació del medi i la vegetació) que no canvis més globals del clima en general.

Fig. 1: Exemples de *Podarcis muralis* observats a l'abril de l'any 2000 a Riudarenes (la Selva) a tan sols 94 m d'alçada. Requadre a baix a la dreta femella, al centre i a dalt a la esquerra, mascles.

REFERÈNCIES

- ARRIBAS, O. (2004): *Fauna y Paisaje de los Pirineos en la Era Glaciar*. Lynx. Barcelona. 540 pp.
- CEPAS, A.; GUITART i DURAN, J. & FATAS CABEZA, G. (1997): *Tabula Imperii Romani. Pyrenees Orientales-Baleares, Tarraco-Baliares: sobre la base cartogràfica a escala 1:1000000 de l'IGN*. Madrid, Ministerio de Fomento, Dirección General del Instituto Geografico Nacional. 221 + mapa.
- LLORENTE, G.; MONTORI, A.; SANTOS, X. & CARRETERO, M.A. (1995): *Atlas dels Amfibis i Rèptils de Catalunya i Andorra*. Ed. Brau. Figueres. 192pp.
- MALUQUER, J. (1917): *Les serps de Catalunya*. Treballs del Museum Barcinonensis Scientiarum Opera, Serie Zoologica, 7: 1-87.
- MARJANEDAS, A. (1987): *Els arbres de Sant Andreu*. Corporació Metropolitana de Barcelona, Ajuntament de Barcelona. 194pp.
- ORCHIS NATURALISTES (2007): <http://natura-tordera.blogspot.com.es/2007/10/els-prats-den-gai-tordera-41007.html> (darrera consulta 3/05/2014)
- ORCHIS NATURALISTES (2008): <http://natura-tordera.blogspot.com.es/2008/04/les-sargantanes-roqueres-podarcis.html> (darrera consulta 3/05/2014)
- PÉREZ-MELLADO, V.; GALINDO-VILLARDÓN, M.P. (1986): *Sistemática de Podarcis (Sauria Lacertidae) ibéricas y norteafricanas mediante técnicas multidimensionales*. Ediciones de la Universidad de Salamanca, Salamanca.
- RIVERA, X.; ESCORIZA, D.; MALUQUER, J.; ARRIBAS, O. & CARRANZA, S. (2011): *Amfibis i rèptils de Catalunya, País Valencià i Balears*. SCH & Lynx Edicions. 276 pp. <http://www.lynxeds.com/ca/producte/amfibis-i-r%C3%A8ptils-catalunya-pa%C3%ADs-valenci%C3%A0-i-balears>